
УДК 330.341.2

В. Д. ЛАГУТІН,
професор, доктор економічних наук,
завкафедрою економічної теорії та конкурентної політики
Київського національного торговельно-економічного університету,
вул. Кіото, 19, 02156, Київ, Україна

ІНСТИТУТИ І ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАБІЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто інститути стабільності й розвитку суспільства. Проаналізовано відповідне інституційне середовище забезпечення суспільної стабільності. Систематизовано економічні механізми та інструменти, що забезпечуватимуть стабільність і розвиток економіки України.

Ключові слова: стабільність; розвиток; інститути; організації; суспільство; держава; економічний механізм.

Бібл. 12; табл. 2.

UDC 330.341.2

VASYL LAHUTIN,
Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Department of Economic Theory and Competition Policy,
Kyiv National University of Trade and Economics,
19, Kioto St., Kyiv, 02156, Ukraine

INSTITUTIONS AND ECONOMIC MECHANISMS OF STABILITY AND DEVELOPMENT OF SOCIETY

Institutions of stability and development of society are considered. The corresponding institutional environment for ensuring the social stability is analyzed. Economic mechanisms and tools ensuring stability and development of Ukrainian economy are systematized.

Keywords: stability; development; institutions; organizations; society; state; economic mechanism.

References 12; Tables 2.

Тема стабільності та розвитку в тому чи іншому вигляді постійно присутня в економічній та соціально-політичній літературі, проте консенсусу з цих питань так і не досягнуто. Сучасний стан українського суспільства і національної економіки не може не викликати невдоволення. Перспективи поглиблення соціально-економічної нестабільності стають дедалі реальнішими. А як інакше можна оцінити процеси деіндустріалізації національної економіки, її олігархізації та надмірної залежності від світових сировинних ринків, масової корупції, деінтелектуалізації праці, деградації людського капіталу, розширення масштабів трудової міграції з України, “розмивання” середнього класу тощо?

У працях відомих зарубіжних (Д. Аджемоглу і Дж. Робінсон [1], Р. Лукас [2], Д. Норт [3], Д. Родрік [4; 5], Дж. Стігліц [6] та інші) і вітчизняних (В. Геєць [7],

© Лагутін Василь Дмитрович (Lahutin Vasy), 2018; e-mail: lagutin-vd@ukr.net.

А. Гриценко [8], П. Єщенко [9], В. Липов [10] та інші) економістів розглядаються різні аспекти проблеми суспільно-економічної стабільності та розвитку, а також інститути їх забезпечення. Відзначаючи ступінь розробленості окресленої проблематики, необхідно все ж зауважити, що коло досліджень, які стосуються безпосередньо аналізу інститутів, організацій, економічних механізмів та інструментів суспільної стабільності та розвитку, є обмеженим.

Мета статті – проаналізувати роль і значущість інститутів та економічних механізмів забезпечення і створення належних передумов для суспільної стабільності та розвитку.

У статті поставлено три основних завдання:

– по-перше, підкреслити важливість і значущість суспільної стабільності й розвитку, а також їх всебічного взаємозв'язку;

– по-друге, визначити межі наукового осмислення сутності інститутів і механізмів стабільності та розвитку в суспільстві та економіці України за наявності достатньо широкого масиву обмежень і ризиків екзогенного та ендегенного характеру;

– по-третє, обґрунтувати теоретичну платформу для забезпечення в Україні достатньо високого рівня суспільної стабільності як передумови для активізації соціально-економічного розвитку.

Взаємозв'язок і взаємодоповнюваність суспільної стабільності й розвитку – загальновідомий та загальновизнаний факт. Стабільність є важливим і значущим ресурсом для розвитку. З огляду на це, необхідною є наявність сильної ефективною держави, здатної підтримувати порядок, безпеку, закономірності і права власності – базові засади суспільної стабільності [9]. Хоча контент розвитку відіграє значущу роль в українському суспільстві, все ж його інституційний супровід не дозволяє розцінювати національну економіку як таку, що дійсно здатна ефективно розвиватися. Стимулювання соціально-економічного розвитку в умовах відсутності більш-менш ефективних інститутів і механізмів розвитку не має сенсу. І такий підхід (хоч він є песимістичним) можна вважати досить реальним та об'єктивним.

Основні фактори суспільної нестабільності приховуються у посиленні та асиметрії ділових і фінансових циклів. Найскладнішою, з точки зору забезпечення суспільної нестабільності, ситуація є в малих відкритих економіках, не пристосованих до умов стабільності внаслідок волатильності світових ринків. В Україні потенціал суспільної нестабільності досить високий. При цьому стабільність підтримується на низькому рівні (“погана” стабільність), що пов'язано з неефективністю ринку та слабкістю держави.

Щодо змісту інститутів, то в Україні як формальні правила, так і неформальні у принципі є зрозумілими для економічних суб'єктів, саме в їх межах суб'єкти взаємодіють один з одним. Інша справа – це недійові способи (і особливо – неефективність) забезпечення дотримання таких правил. Правова система, неформальні ділові практики і культура правозастосування не дозволяють забезпечити належний рівень інституційного розвитку національної економіки.

Тільки на основі суспільної стабільності в Україні можливо перейти до “нормальності” як вона розуміється в сучасному світі. Цю “нормальність” неможливо уявити поза громадянським суспільством, плюралістичною демократією та соціальним ринковим господарством.

Сьогодні в українському суспільстві склалося суперечливе поєднання базових ринкових інститутів з певними інституційними засадами стабільності, які співіснують з дуже малою кількістю інститутів розвитку.

У 1990–2000-х роках в Україні було сформовано, головним чином, основоположні ринкові інститути (відкриту ринкову економіку, вільні ціни, конкуренцію на ринках, приватну власність, контрактні зобов'язання), які прийшли на зміну соціалістичним інститутам (державній власності, централізованому директивному плануванню, адміністративному ціноутворенню, монополії зовнішньої торгівлі). Але одночасно набули розвитку перекручені норми економічної поведінки, які, у свою чергу, заохочували корупцію, тінізацію, економічну злочинність, правовий нігілізм, обман споживачів, маніпуляції з якістю, фінансові оборудки тощо. Таке інституційне поле не сприяло соціально-економічному розвитку України.

Низький рівень стабільності зумовлений тим, що ринкові інститути та інститути стабільності й розвитку мають ізольований характер, формуючи неефективний тип інституційної архітекτονіки.

Сьогодні в Україні ефекти від поліпшення якості наявних інститутів стабільності будуть вагомішими, ніж ефекти від формування нових інститутів розвитку та насичення відповідних організацій фінансовими ресурсами. Стабільність і перехід до розвитку не можливі поза такими якісними інститутами, як захист прав власності (зокрема, інтелектуальної). В Україні мотивація економічних суб'єктів до формування інститутів розвитку проявляється надто слабо внаслідок, насамперед, того, що неефективно працюють простіші інститути стабільності.

Важливим є розмежування інститутів та організацій. Традиція робити акцент на вивченні взаємодії інститутів та організацій бере свій початок від праць Д. Норта [3, с. 19-20, 97-98]. Розгляд організацій як агентів зміни інституційної структури суспільства дозволяє подолати десуб'єктивацію інститутів. Організації утворюються для того, щоб використовувати можливості, що формуються відповідними інститутами. Успішна діяльність організацій покращує якість самих інститутів. Організації виникають на основі наявної інституційної системи, а тому результативність їх діяльності залежить від стану цієї системи. Вони також організовують, контролюють і формують економічні процеси.

Диверсифікація і різноманіття інститутів стабільності та розвитку – закономірність, властива для сучасних успішних економік. До інститутів стабільності слід віднести, насамперед, верховенство права; безпеку прав власності; законність і правопорядок; захист прав споживачів; підтримку свободи контрактів; права інтелектуальної власності; захист трудових прав. Одним з найважливіших інститутів соціально-економічної стабільності є захист конкуренції, який забезпечується відповідними правовою і організаційною інфраструктурами. Йдеться, в першу чергу, про швидке виявлення і фактичне припинення відомих в усьому світі видів монополістичної поведінки: картельних змов (узгоджених антиконкурентних дій); зловживання домінуючим становищем на ринку; обмежувальної та дискримінаційної діяльності; недоброчесної конкуренції; порушень умов конкуренції у сфері публічних закупівель і державної допомоги суб'єктам господарювання. Як основні організації стабільності можна розглядати осередки громадянського суспільства, об'єднання споживачів, асоціації роботодавців (виробників), державні органи влади, незалежну судову систему, сильні профспілки у ролі гаранта стабільного ринку праці.

Інститути розвитку – це, насамперед, розвиток конкуренції, стимулювання інновацій і високих технологій, трансформація заощаджень в інвестиції, спонукання бізнесу до модернізації та технічного переозброєння, безпечність інвестицій з боку приватних інвесторів, ефективність інституційних інвестицій. У свою чергу, організації розвитку – це фінансові фонди розвитку, бюджет розвитку, банк розвитку, фонд сприяння експорту (підтримки експортних проектів), наукомісткі кластери, інноваційні центри, інкубатори технологій, змішані приватно-державні фонди стартового капіталу тощо. Ефективність діяльності організацій стабільності й розвитку може бути забезпечена лише за рахунок їх відкритості та прозорості.

Основними сферами діяльності держави у напрямі формування інститутів стабільності й розвитку мають стати вдосконалення законодавства та посилення контролю за правозастосуванням. Причому особливо важливим є низький рівень корупції. Для цього необхідно створити інститути, які б були стійкими до неї. Формальні та неформальні обмеження повинні бути простими, прозорими і стандартизованими (за мінімальних винятків), а дискреційні дії чиновників – жорстко обмеженими. Умови корупції закономірно спричиняють вибір організаціями розвитку неефективних економічних механізмів та інструментів, які внаслідок цього не спроможні дати позитивний ефект.

Досвід розвинутих країн показав, що інститути стабільності є важливим стабілізаційним знаряддям пристосування до сучасних змін, мінімізації соціально-економічних ризиків і невизначеності. Щодо інститутів розвитку, то вони є необхідною умовою економічного зростання, а також соціально-політичних зрушень і нововведень.

Кількісна оцінка якості та ефективності інститутів стабільності й розвитку може ґрунтуватися на системі відповідних міжнародних рейтингів. Комплексні індекси і рейтинги (як вимірники інститутів) використовуються досить часто та успішно як зручний інформаційний інструмент наукового дослідження.

За даними доповіді “Індекси глобальної конкурентоспроможності” по 137 країнах, у 2010–2011 рр. оцінка якості українських інститутів становила 3 бали (134-те місце у світі), у 2013–2014 рр. – 3 бали (137-ме місце у світі), у 2017–2018 рр. – 3,2 бала (118-те місце у світі). При цьому якість інститутів визначається за 21 показником. З них найнижчими для України були значення за такими показниками: незалежність судів – 2,3; розподіл державних коштів, фаворитизм при прийнятті владних рішень, ефективність уряду – 2,4; довіра громадськості до політиків, ефективність правової бази – 2,5*.

Здатність (або нездатність) держави забезпечувати суспільну стабільність прийнято оцінювати за допомогою “рейтингу крихких держав”, який з 2005 р. періодично розробляється Фондом миру для всіх країн світу. Мета складання такого рейтингу полягає у виявленні здатності держав контролювати цілісність своєї території, політичну, демографічну, економічну та соціальну ситуацію у країні. Державна крихкість і недієздатність спричиняють нестабільність у суспільстві. Щодо України, то за останні роки зміна її рейтингу (вище місце означає гіршу ситуацію) відбувалася так: 2005 р. – 39-те місце; 2006 р. – 86-те місце; 2007 р. – 106-те місце; 2008 р. – 108-ме місце; 2009 р. – 110-те місце; 2010 р. – 109-те місце;

* The Global Competitiveness Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.weforum.org>.

2013 р. – 117-те місце; 2014 р. – 113-те місце; 2015 р. – 84-те місце; 2016 р. – 85-те місце*.

Суспільний розвиток прямо і безпосередньо визначається історичним та інституційним контекстами. Як показує в тому числі і українська суспільна практика, інституційний вакуум і деформація інститутів створюють специфічні пастки недорозвитку, тобто гальмівний механізм, який породжує і посилює численні прояви соціально-економічної нестабільності.

Самих лише інститутів і організацій ще не досить для розвитку. Суть проблеми не тільки і не стільки в наявності відповідних інститутів. Не менш значущими є неефективність економічних механізмів, відсутність в Україні сучасної структури національного господарства, недостатній рівень людського капіталу, фактична відсутність фінансового ринку, яка унеможливує процес нагромадження капіталу.

Отже, дослідження суспільної стабільності й розвитку не віддільне від вивчення економічних механізмів, які забезпечують ці процеси, від суспільних суб'єктів, які приводять ці механізми в дію, та від реальних мотивів, якими ці суб'єкти керуються у своїй діяльності. У даному випадку аналіз інститутів і аналіз механізмів доповнюють один одного.

Теорія формування та функціонування інститутів дає необхідну методологічну базу для критичних роздумів над тим колом питань, яке охоплює проблематику економічних механізмів. Аналізувати економічні механізми стабільності й розвитку доцільно з точки зору відповідних інститутів. Наявність реальних дійових економічних механізмів закономірно посилює ці інститути, створюючи тим самим мотивацію до інновацій та інвестицій.

Як правило, на практиці використовуються два загальних економічних механізми забезпечення стабільності й розвитку – ринковий саморегулювання і/або дирижистський. Другий з них “запрацює” лише за умови, коли державні органи влади нестинуть реальну відповідальність за стан справ в економіці, підтримуючи належний попит на товари й послуги за рахунок виконання пріоритетних національних програм.

Щодо ринкового механізму саморегулювання, то він, безумовно, сприяє забезпеченню стабільності й розвитку. Стабільність основних ринкових параметрів (попиту, пропозиції, конкуренції, ціни) створює довгострокову основу для потенціального економічного розвитку. Але концептуалізація ринку у відриві від державного дирижизму з наголосом на ринковий фундаменталізм (“ринок усе розставить по своїх місцях”) фактично применшує значення ринку, що не відповідає його фактичному потенціальному впливу на забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Інша справа, що ринок, тим більше такий, який сьогодні існує в Україні, сам по собі аж ніяк не гарантує стабільності й розвитку.

У ході суспільного розвитку після формування відповідних інститутів розвитку дирижистський механізм поступово замінюватиметься на ефективний ринковий механізм та інструменти ринкового саморегулювання. Як результат, розвиток здійснюватиметься вже під впливом ефективних ринкових сил. Але і за цих умов держава повністю не “виходить” з національної економіки. У свою чергу, стимулювання науки (насамперед, фундаментальної) має довгостроковий характер і вимагає постійної присутності держави.

* The Fragile States Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fundforpeace.org/fsi/2017/05/14/fsi-2017-factionalization-and-group-grievance-fuel-rise-in-instability/>.

Важливим є розмежування таких загальних економічних механізмів, як “наздоганяючого розвитку”, “випереджаючого розвитку”, “залежного розвитку” (під “зовнішнім” управлінням). На перших етапах постсоціалістичних трансформацій актуальним був вибір між градуалістським механізмом (поступовості та комплексності змін) і механізмом шокової терапії (швидких і рішучих заходів щодо реформування).

Запитання про вплив інститутів на стабільність і розвиток суспільства поза дією конкретних економічних механізмів не має належної прикладної відповіді. Якщо якісні інститути не сформовані, а організаційні можливості обмежені, то політика соціально-економічного розвитку априорі виявляється неефективною.

Конкретні (прикладні) економічні механізми забезпечення стабільності й розвитку залежать від поставлених цілей, соціоекономічних та історико-культурних традицій країни, її становища у глобальній економіці та геополітиці. Перелік основних інститутів, організацій і конкретних (прикладних) механізмів стабільності й розвитку наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Інститути, організації та механізми стабільності й розвитку *

Інститути	Організації	Прикладні механізми
Суспільної стабільності		
Економічна лібералізація. Реальні економічні права і свободи (насамперед, права приватної та інтелектуальної власності). Демократична система з політичною конкуренцією. Безпечність інвестицій. Ефективна державна служба. Прозорі публічні фінанси. Законослухняність громадян. Довіра до суспільних інститутів	Організації громадянського суспільства. Державна служба з низьким рівнем корупції. Індикативне планування. Галузеві асоціації та інші бізнес-товариства. Державні корпорації. Приватно-публічне партнерство. Сильні та незалежні профспілки. Стабілізаційні фонди. Суверенні фонди багатства. Національні реєстри активів	Контроль громадянського суспільства за державою та чиновниками (бюрократією). Взаємодія держави, бізнесу і громадянського суспільства. Дійові арбітражні та судові процедури, ефективна система виконання судових рішень. Державна антикорупційна політика – зниження рівня корупції та виведення бізнесу “з тіні”. Нагляд за правами власності. Забезпечення дотримання контрактів. Структурні реформи в економіці. Розвиток внутрішнього ринку і захист конкуренції на ньому. Відповідальні монетарна і бюджетна політики (їх координація). Податкова політика, дешева і зрозуміла для платників податків

Закінчення таблиці

Суспільного розвитку		
Ініціація економічного зростання. Стимули до розвитку конкуренції. Стимули до нагромадження національного капіталу. Мотивація до трансформації заощаджень в інвестиції. Спонування до технологічної модернізації виробництва. Стимули до інновацій і високих технологій	Фонди розвитку. Банки реконструкції та розвитку. Бюджет розвитку. Промислові кластери. Інноваційні центри і технопарки. Фонди венчурного стартового капіталу. Інкубатори для бізнесу та нових технологій. Державні науково-технологічні програми. Фонди гарантій для ризикованих технологічних інвестицій. Фонди сприяння експорту та резервні фонди для покриття непередбачених витрат при експорті. Інформаційно-консультаційні центри	Державні промислова і науково-технологічна політики. Впровадження нових технологій і методів управління. Підтримка високотехнологічних компаній. Модернізація внутрішнього виробництва. Підтримка експорту вітчизняної продукції. Підвищення ефективності внутрішнього ринку і розвиток конкуренції. Вихід на зовнішні ринки. Прискорена амортизація основного капіталу (насамперед, експортних підприємств). Наближення стандартів якості до міжнародних

* Складено автором.

В Україні інститути стабільності на основі використання неадекватних економічних механізмів було створено багато в чому формально. За цих умов стимулювання розвитку сприятиме не стільки зростанню економіки, скільки прискоренню небажаних соціально-економічних процесів. Прикладні механізми стимулюючої політики розвитку необхідно розглядати у комплексі із завданнями формування ефективних інститутів стабільності й розвитку.

Суспільна практика засвідчила, що за відсутності відповідного набору якісних інститутів і механізмів стабільності й розвитку реформи, які лібералізують економіку у країнах, що розвиваються, не виправдовують оптимістичних сподівань. За цих умов не могла не загострюватися криза дирижистського механізму та й у цілому держави як політичного інституту суспільства і нації.

Для країн, що розвиваються, сучасний економічний механізм стабільності та розвитку включає скорочення державних видатків і збільшення бюджетних доходів, реструктуризацію національної економіки і підвищення її конкурентоспроможності, розширення зайнятості та зростання продуктивності. З огляду на те, що суспільний розвиток забезпечується завдяки розвиткові внутрішніх виробничих потужностей, не обійтись без обмежень на експорт сировини (готові вироби з якісної сировини з високою часткою доданої вартості повинні вироблятися у країні). Поширення пріоритетів нових знань та інновацій як сучасних джерел економічного розвитку стає можливим лише за умови наявності відповідних внутрішніх товарних ринків і конкуренції на них. Підтримання конкуренції – це, насамперед, розширення можливостей входження на ринок нових суб'єктів і ак-

тивізація мобільності факторів виробництва. Саме це забезпечуватиме належне нагромадження капіталу і збільшення інвестицій у національну економіку, без чого неможливо розширювати високопродуктивну зайнятість.

Згідно з Е. Райнертом, важливим є введення в економічний механізм стабільності та розвитку принципу “emulation” (“прагнення дорівнятися”) [11, с. 50-51], який розгортається у певний набір стимулюючих інструментів. Для України це “прагнення дорівнятися” до ЄС, орієнтуватися на рівень суспільної стабільності й розвитку, досягнутий в європейських країнах. “Прагнення дорівнятися” реалізується через позитивні та активні зусилля суспільства стати якіснішим, ефективнішим і вищим, ніж раніше. Тим самим суспільний розвиток диференціюється на основі трьох таких етапів: пробудження (waking up); надолуження або ліквідація відставання (catching-up); поступальний рух уперед (forging ahead).

В останній чверті ХХ ст. значних успіхів у суспільному розвитку добилися країни Південно-Східної Азії. Серйозною особливістю азіатських інститутів і механізмів стабільності й розвитку стали жорсткі політичні режими, що забезпечували здійснення ефективних економічних реформ. Серед політичних лідерів, які ініціювали і згодом гарантували стабільність і розвиток, були Ден Сяопін у Китаї, Чан Кайши і Цзян Цзінго у Тайвані, Пак Чжон Хі у Південній Кореї, Сухарто в Індонезії, Лі Куан Ю та Го Кен Суї у Сінгапурі, Махатхір Мохамад у Малайзії. Реформи, які вони проводили, мали послідовний і широкомасштабний характер.

У цих азіатських країнах організації стабільності й розвитку, що були створені, показали високу ефективність. Це, насамперед, інноваційна компанія Temasek Holdings (Сінгапур); СІПІС – державна інвестиційна компанія КНР (створена у 1979 р. з ініціативи ще Ден Сяопіна з метою залучення іноземного капіталу, впровадження передових технологій і наукових підходів до операційної діяльності та методів управління), яка відіграла важливу роль у відкритті китайської економіки для західних інвестицій; великі високотехнологічні приватні китайські компанії, чий стартовий капітал було створено за рахунок державних коштів, – Lenovo, Geely, Huawei, Haier. Цінний позитивний досвід діяльності організацій стабільності й розвитку нагромаджено у розвинутих країнах світу. Вивченням і узагальненням цього досвіду займаються органи індикативного планування у Франції (починаючи з реалізації першого плану 1947–1953 рр.); урядові програми Yozma і Magnet program в Ізраїлі; американська програма підтримки малого бізнесу SBIR; програма викупу проблемних активів у банківському секторі США TARP, створена у 2008 р.; національний реєстр активів (National Asset Register – NAR) у Великобританії (у 2007 р. у ньому було зареєстровано усі матеріальні та нематеріальні активи та інвестиції в основні засоби, що належать державним органам); консолідована компанія державного нерухомого майна Senate Properties у Фінляндії; ефективне державне підприємство Statoil у Норвегії; Канадська рада інвестування пенсійних активів та ін. Серед банків розвитку та інших аналогічних організацій, які забезпечують ліквідність національної економіки, долучаються до довгострокового кредитування та інвестування у ті проекти і компанії, що мають важливе значення для економічного і соціального розвитку, можна виокремити, наприклад, Фонд стратегічних інвестицій FSI у Франції, KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau) у Німеччині, CDP в Італії [12, с. 246-247].

Цілий ряд успішних організацій стабільності й розвитку функціонує у країнах, що розвиваються: зокрема, мексиканська програма “Авенчі” та програма

цільового управління CONACYT; урядове агентство CODEVASF у Бразилії (яке сприяє координації зусиль місцевих виробників у модернізації та диверсифікації економіки); регіональна асоціація Valexport у Бразилії; інноваційні фонди FONTEC і FDI у Чилі; приватно-публічна компанія Vale у Бразилії; казахстанський фонд Samruk-Kazyna, створений у 2008 р.

Як показує зарубіжний досвід, для забезпечення ефективного використання економічних механізмів стабільності та розвитку, здебільшого, застосовуються два великих блоки інструментів: по-перше, заходи щодо розвитку інфраструктури і сприятливого соціально-економічного середовища для бізнесу; по-друге, набір стимулів для заохочення певних дій національних товаровиробників (табл. 2).

Таблиця 2

Інструменти забезпечення суспільної стабільності й розвитку *

Інструменти	Можливі ефекти застосування
Суспільної стабільності	
Підтримка інфраструктури, інвестиції в інфраструктуру. Розгалужена система інформенту прав власності. Надійний захист прав інтелектуальної власності. Стимулювання нагромадження капіталу. Реструктуризація природних монополій. Програмно-цільові методи стратегічного управління. Розвиток приватно-публічного партнерства. Надання державної допомоги у формі безоплатних публічних послуг. Конструювання національних ланцюжків створення доданої вартості. Підтримка малого й середнього бізнесу	Удосконалення інфраструктури та більш сучасне управління нею. Реструктуризація національної економіки. Поліпшення якості регуляторного середовища та умов ведення бізнесу, зменшення загальної невизначеності та ризиків для бізнесу (насамперед, МСБ). Поліпшення інвестиційного клімату та бізнес-середовища. Надійна специфікація прав власності та жорсткий захист приватної власності. Формування ефективного власника та остаточне завершення періоду первісного нагромадження капіталу. Підвищення якості менеджменту організацій. Підвищення ефективності державного апарату, обмеження легальних і напівлегальних форм перерозподілу власності на користь державних чиновників, невідворотність покарання за порушення законів. Підвищення ефективності публічних закупівель. Забезпечення підконтрольності податкової системи платникам податків. Відновлення банківського кредитування бізнесу та розвиток фінансового ринку
Суспільного розвитку	
Стимулювання розвитку обробної промисловості з високою технологічною оснащеністю та високою часткою доданої вартості, розвиток високих промислових технологій та їх науковий супровід.	Стале економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності та диверсифікація економіки, створення інноваційних мереж і кластерів. Розширення інвестицій у людський капітал,

Закінчення таблиці

<p>Державні програми підтримки інноваційних процесів, державна комплексна програма освоєння нових технологій.</p> <p>Аутсорсинг (передання функцій) надання державної допомоги (підтримки) приватним посередникам.</p> <p>Надання допомоги при проведенні стандартів якості.</p> <p>Підтримка інноваційних кластерів на конкурсній основі, створення організацій, які спеціалізуються на управлінні інноваційними високотехнологічними проектами.</p> <p>Створення науково-промислових парків.</p> <p>Конкурс інноваційних проектів, переможці якого отримують державні гранти.</p> <p>Підтримка трансферу технологій і створення центрів трансферу технологій.</p> <p>Державні гарантії високотехнологічним інноваціям.</p> <p>Стимулювання розвитку цифрової економіки.</p> <p>Розширення підтримки малого й середнього венчурного бізнесу.</p> <p>Підтримка спільних досліджень університетів і комерційних фірм.</p> <p>Податкова політика стимулювання інновацій, встановлення податкових пільг для інноваційних фірм.</p> <p>Підтримка експорту і спрощення митних процедур.</p> <p>Конструювання глобальних ланцюжків виробництва доданої вартості на основі великих вітчизняних компаній</p>	<p>креативна взаємодія працівників з роботодавцями.</p> <p>Підвищення продуктивності праці та якості продукції.</p> <p>Скорочення періоду бізнес-інкубації, високі темпи реалізації бізнес-ідей (стартапів).</p> <p>Зростання капіталізації інвестиційних фондів.</p> <p>Ефективна алокація ресурсів і зниження трансакційних витрат.</p> <p>Освоєння нових ринкових ніш.</p> <p>Запуск інноваційного вітчизняного бізнесу, розширення інноваційної активності бізнесу, активізація інноваційного процесу та оновлення технологій.</p> <p>Зміцнення інтеграції науки і вищої освіти, формування динамічних інноваційних кластерів навколо університетів.</p> <p>Спрощення умов формування стартового інноваційного капіталу.</p> <p>Мультиплікативний ефект регіональної кластеризації.</p> <p>Підвищення ефективності НДДКР, розвиток ринку технологій, освоєння нових технологій.</p> <p>Розширення використання та споживання інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій.</p> <p>Зміцнення конкурентоспроможності на світовому ринку, розширення несировинного експорту та високотехнологічної продукції.</p> <p>Розробка товарів і послуг, нових для світового ринку.</p> <p>Активізація залучення іноземних інвестицій</p>
--	--

* Складено автором.

Наведені у таблиці 2 інструменти економічних механізмів забезпечення стабільності й розвитку є очевидними. Але зовсім інша справа – здійснення такої національної макроекономічної політики, яка б забезпечувала їх практичну реалізацію. Поряд із стимулюючими економічними засобами, тут повинні застосовуватись інституційні методи, які б дозволяли встановлювати факти порушень правил застосування інструментів. Більшість таких порушень пов'язана з недосконалістю інститутів, які генерують стимули до стабільності й розвитку, тобто із своєрідними інституційними патологіями. В умовах неякісних інститутів інструменти механізмів забезпечення стабільності й розвитку є неефективними, застосовуються непослі-

довно і фрагментарно. Істотно обмежує можливості інструментів механізмів забезпечення стабільності й розвитку нестача ресурсів у національній економіці.

Зрозуміло, що, з огляду на наявні інституційні передумови, далеко не всі інструменти з наведеного у таблиці 2 великого переліку можуть сьогодні використовуватися в Україні.

Неякісні інститути постійно провокують передумови для прояву пасток і парадоксів стабільності й розвитку. Ці пастки і парадокси можна подати у вигляді своєрідної дилеми (стабільність – розвиток) і трилеми (глобалізація – стабільність – національний розвиток), де можливим є вибір різних варіантів використання економічних механізмів. Особливу небезпеку становить нездатність суспільства до розвитку. Сучасна глобалізація залишає досить мало можливостей для активної національної політики соціально-економічного розвитку для більшості країн світу. У сучасних країн-лідерів глобалізованого світу є потреба не стільки в успішному розвитку країн, що розвиваються, скільки у суспільній стабільності в цих країнах. В умовах глобалізації парадоксальна альтернатива (дилема) “або стабільність – або розвиток” лише загострюється.

За цих обставин може стати “привабливим” механізм імітації суспільного розвитку, який підтримується зростаючими можливостями маніпулювання свідомістю суспільства. Сьогодні у світі технології маніпулювання суспільною свідомістю набрали найрізноманітніших і витончених форм, які демонструють достатньо високу ефективність. Ідеальний соціальний базис для таких маніпуляцій – бідність населення країн, що розвиваються. Активне маніпулювання громадською думкою здійснюється шляхом подання свідомо дезорієнтованої інформації або її дозування і викривлення. Як наслідок – пасивність громадянського суспільства і неадекватність реагування на економічні зміни. Формується справжнє суспільство “театру абсурду”, в якому на перше місце виходять піар-технології та “ілюзія” розвитку.

В інституційному контексті імітація розвитку нерідко спричиняє погіршення інститутів стабільності. Імітація розвитку не розв’язує проблем відсутності реальних економічних прав і дефіциту соціальної справедливості. Адже інститути стабільності підміняються псевдodemократичними процедурами, які формально є, але на основі маніпуляцій втрачають сенс. Імітація розвитку ґрунтується на надуманому, несправжньому економічному оптимізмі. Механізм суспільної протидії політиці ілюзорного розвитку – це інструменти громадського контролю за виконанням політичних обіцянок. Альтернативою політиці імітації розвитку є механізм соціально-економічного прагматизму.

Висновки

Створення інституційного середовища, яке б сприяло суспільній стабільності й розвитку, вимагає складної системи інститутів, формальних правил, неформальних обмежень і контролю. Інституційне поле суспільної стабільності й розвитку являє собою поєднання інститутів, які сприяють цим процесам, а також тих інститутів, які гальмують розвиток і заохочують низьку ефективність діяльності відповідних організацій. Висока якість інститутів розвитку повинна дістати втілення у механізмах, більш досконаліх з точки зору макроекономічної динаміки. Поки що існуючі в Україні інститути відображають гострі інституційні патології (зокрема, корупцію, тіньову економіку, слабкий захист прав власності, непрозорість інвестиційного процесу) та перебувають під впливом різних груп інтересів.

У сучасному світі країни досягають успіхів у суспільному розвитку, якщо вони творчо втілюють у своїх інститутах та організаціях світовий досвід, критично переосмислений стосовно до національної культури та історії.

Чи спроможна сучасна економічна наука допомогти суспільству забезпечити належну стабільність і пріоритет розвитку в Україні? – ось запитання, яке виходить на перше місце з точки зору істинної затребуваності наукових розробок для реальної політико-економічної дійсності. На порядку денному стоїть наукове завдання продукування нових соціально-економічних змістів, дослідницького формату стабільності (насамперед) і розвитку (на перспективу: оптимістично – на короткострокову, песимістично – на довгострокову), що може стати плодотворною теоретичною платформою для поглибленої розробки і реалізації національної стратегії України.

Список використаної літератури

1. *Аджемоглу Д., Робінсон Дж.* Чому нації занепадають: походження влади, багатства та бідності. – К. : Наш формат, 2017. – 440 с.
2. *Lucas R.* On the Mechanics of Economic Development // *Journal of Monetary Economics*. – 1998. – Vol. 22. – № 1. – P. 3–42.
3. *Норт Д.* Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М. : Фонд экономической книги “НАЧАЛА”, 1997. – 190 с.
4. *Rodrik D.* Industrial Policy for the Twenty-First Century: KSG Faculty Research Working Paper RWP04-047 / Harvard University. – 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.hks.harvard.edu/publications/industrial-policy-twenty-first-century>.
5. *Rodrik D.* Growth Strategies / Harvard University, Kennedy School of Government. – 2003. – September. – 59 p.
6. *Stiglitz J.* Capital Market Liberalization, Economic Growth, and Instability // *World Development*. – 2000. – Vol. 28. – № 6. – P. 1075–1086.
7. *Геєць В.М.* Особливості взаємозв’язку економічних та політичних трансформацій на шляху до реконструктивного розвитку економіки України // *Економіка України*. – 2017. – № 10. – С. 3–17.
8. *Гриценко А.А.* Логіко-історичні засади кардинальних економічних змін і переходу до реконструктивного розвитку // *Економіка України*. – 2017. – № 5-6. – С. 39–57.
9. *Єщенко П.С.* Від депресії до активізації зростання в економічній і соціальній сферах України // *Економіка України*. – 2018. – № 2. – С. 3–20.
10. *Липов В.В.* Конкурентна стратегія розвитку України в умовах глобалізації // *Економіка України*. – 2018. – № 4. – С. 3–17.
11. *Райнерт Е.* Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними. – К. : Темпора, 2014. – 444 с.
12. *Деттер Д., Фьольстер С.* Державне багатство народів. Як управління державними активами може посилити чи підірвати економічне зростання. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. – 328 с.

References

1. *Acemoglu D., Robinson J.* *Chomu Natsii Zanepadayut’: Pokhodzhennya Vlady, Bahatstva ta Bidnosti* [Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty]. Kyiv, Nash format, 2017 [in Ukrainian].

2. Lucas R. On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 1998, Vol. 22, No. 1, pp. 3–42.
3. North D. *Instituty, Instytutional'nye Izmeneniya i Funktsionirovanie Ekonomiki* [Institutions, Institutional Change and Economic Performance]. Moscow, Economic Book Foundation “NACHALA”, 1997 [in Russian].
4. Rodrik D. Industrial policy for the twenty-first century. KSG Faculty Research Working Paper RWP04-047, Harvard University, 2004, available at: <https://www.hks.harvard.edu/publications/industrial-policy-twenty-first-century>.
5. Rodrik D. Growth strategies. Harvard University, Kennedy School of Government, September 2003.
6. Stiglitz J. Capital market liberalization, economic growth, and instability. *World Development*, 2000, Vol. 28, No. 6, pp. 1075–1086.
7. Heyets V.M. *Osoblyvosti vzaemozv'yazku ekonomichnykh ta politychnykh transformatsii na shlyakhu do rekonstruktyvnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Peculiarities of interrelationship of economic and political transformations on the way to reconstructive development of Ukraine's economy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2017, No. 10, pp. 3–17 [in Ukrainian].
8. Grytsenko A.A. *Lohiko-istorychni zasady kardynal'nykh ekonomichnykh zmin i perekhodu do rekonstruktyvnoho rozvytku* [Logical and historical bases of cardinal economic changes and transition to reconstructive development]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2017, No. 5-6, pp. 39–57 [in Ukrainian].
9. Eshchenko P.S. *Vid depresii do aktyvizatsii zrostannya v ekonomichnii i sotsial'nii sferakh Ukrainy* [From depression to activation of growth in economic and social spheres of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2018, No. 2, pp. 3–20 [in Ukrainian].
10. Lypov V.V. *Konkurentna stratehiya rozvytku Ukrainy v umovakh globalizatsii* [Competitive strategy for Ukraine's development in globalization conditions]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2018, No. 4, pp. 3–17 [in Ukrainian].
11. Reinert E.S. *Yak Bahati Krainy Zabahatily... i Chomu Bidni Krainy Lyshayut'sya Bidnymy* [How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor]. Kyiv, Tempora, 2014 [in Ukrainian].
12. Detter D., Fölster S. *Derzhavne Bahatstvo Narodiv. Yak Upravlinnya Derzhavnymy Aktyvamy Mozhe Posylyty chy Pidirvaty Ekonomichne Zrostannya* [The Public Wealth of Nations: How Management of Public Assets Can Boost or Bust Economic Growth]. Lviv, PH of Old Lion, 2017 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 20 червня 2018 р.
The article was received by the Editorial staff on June 20, 2018.*
